

Irina IJBOLDINA

Reflectarea literară a valorilor familiale tradiționale ale familiei ruse din Moldova (secolele XIX–XXI)

<https://doi.org/10.52603/rec.2023.34.14>

Rezumat

Reflectarea literară a valorilor familiale tradiționale ale familiei ruse din Moldova (secolele XIX–XXI)

Teoria axiologică a culturii, spre deosebire de multe alte abordări culturologice, ne permite să observăm cultura din interior. Sarcina noastră este de a reconstitui valorile familiale ale unei familii specific rusești în perspectiva istorică a secolelor XIX–XXI în condițiile unei Moldove diversificate din punct de vedere etnic, tipizate în imaginile literaturii artistice din perioada respectivă. Tema familiei este una dintre principalele subiecte atât în literatura mondială, cât și în cea rusă, care a creat un model artistic al familiei pe parcursul întregii perioade. Studiul valorilor familiale ale populației rusești în baza materialelor din proza artistică a scriitorilor autohtoni din Republica Moldova și România permite construcția unor imagini tipologice ale familiei amplasate în spațiul urban și oferă posibilitatea de a identifica trăsăturile naționale și regionale ale transformării instituției familiei. Seria reprezentativă de materiale artistice alese ca bază de cercetare demonstrează influența asupra valorilor familiale a unor factori precum apartenența națională, religia, familia, obiceiurile și tradițiile culturale naționale, care impun o anumită amprentă asupra sistemului de viziuni umane. Studiarea problemelor date în baza exemplurilor din literatura artistică prezentate permite aprofundarea cunoștințelor despre starea actuală a institutului familiei în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: valorile familiale, familia rusă din Moldova, modelul familiei, literatura artistică.

Резюме

Литературное отражение традиционных семейных ценностей русской семьи в Молдове (XIX–XXI вв.)

Аксиологическое учение о культуре, в отличие от множества иных теоретических подходов к ней, позволяет наблюдать культуру как бы изнутри. Наша задача – проследить семейные ценности русской семьи в исторической перспективе XIX–XXI вв. в условиях этнически многообразной Молдовы, типизированные в образах художественной литературы соответствующего периода. Тема семьи является одной из ведущих как в мировой, так и в русской литературе, создававшей на всем протяжении своего существования художественную модель семьи. Исследование семейных ценностей русского населения на материалах художественной прозы местных писателей Молдовы и Румынии позволяет конструировать типологические образы семьи, помещенной в городское пространство, и предоставляет возможность выявления национально-региональных особенностей трансформации института семьи. Выбранный в качестве исследовательской базы репрезентативный ряд художественных материалов демонстри-

рует влияние на семейные ценности таких факторов, как национальная принадлежность, вероисповедание, семейные, национальные культурные обычаи и традиции, которые накладывают определенный отпечаток на систему взглядов человека. Исследование данной проблематики на представленных примерах художественной литературы позволяет углубить представление о современном состоянии института семьи в Молдове.

Ключевые слова: семейные ценности, русская семья в Молдове, модель семьи, художественная литература.

Summary

Literary reflection of traditional family values of the Russian family from Moldova (XIX–XXI centuries)

The axiological doctrine of culture, unlike many other theoretical approaches, allows us to observe culture from the inside. Our task is to trace the family values of a specifically Russian family in the historical perspective of the 19th–21st centuries in the conditions of ethnically diversified Moldova and typified in the images of fiction of the corresponding period. The theme of the family is one of the leading themes in both world and Russian literature, which has created an artistic model of the family throughout the entire period. The study of family values of the Russian population, based on the materials of fiction by local writers from Moldova and Romania, allows us to construct typological images of a family located in the urban space and provides the opportunity to identify the national and regional features of the transformation of the family institution. The representative range of artistic materials, chosen as a research base, demonstrates the influence on family values of such factors as nationality, religion, family, national cultural customs and traditions, which leave a certain imprint on a person's belief system. The study of this issue, using the presented examples of fiction, allows us to deepen our understanding of the current state of the family institution in Moldova.

Key words: family values, Russian family in Moldova, family model, fiction literature.

Благословляю я, грешный, и поучаю, и наставляю, и вразумляю единственного сына своего и его жену, и детей их, и домочадцев – следовать христианским законам, жить с чистой совестью и по правде, в вере соблюдая волю Божью и заповеди его, а себя утверждая в страхе Божьем и в праведном житии, жену наставляю и домочадцев своих не понуждением, не битьем, не тяжкою работой, а словно детей, что всегда в покое, одеты и сыты, и в теплом доме, и всегда в порядке.

«Домострой», XVI в.

Mai mulți cercetători au remarcat că în secolul al XIX-lea identitatea etnoculturală a Basarabiei, unde populația era formată din moldoveni (români), dar și din velicoruși (ruși), maloruși (ucraineni), tătari, evrei, armeni, bulgari, germani, francezi, greci, polonezi, sârbi etc., era caracterizată printr-o varietate etnică, rușii constituind preponderent populația urbană, iar nobilimea și funcționăria din Chișinău era formată în mare parte din ruși (sau de reprezentanți ai altor etnii, rusificați) (Абакумова-Забунова 2006: 229). Anume astfel de familii de nobili și funcționari ruși sunt descrise în povestirile scriitoarei basarabene Olga Nacco (1840–1919).

Olga Nacco (numele de fată Gurtsova), o nobilă rusă venită să trăiască în Basarabia împreună cu soțul ei de etnie moldovenească, este o scriitoare, care a exploatat genuri mici de proză. Coloritul tradițional și diversitatea identității etnoculturale basarabene au fost pentru ea principalele surse de inspirație. Temele dominante ale operei sale sunt descrieri ale vieții basarabene din secolul al XIX-lea, viața socială și familială a moldovenilor, bulgarilor, evreilor și rușilor. Din perspectiva genurilor literare, operele O. Nacco aparțin povestirilor morale și descriptive (etologice), unde se manifestă un principiu special de descriere a oamenilor și a circumstanțelor, ca, de exemplu, în povestirea «Радость Зины»¹ (din ciclul «Рождественские рассказы»), în care sunt prezentate imagini din viața unei familii de moșieri basarabeni. În această mică povestire edificatoare despre Crăciun, O. Nacco a înfățișat universul unei familii rusești, aparținând clasei superioare, în care adulții și copiii se iubesc și se prețuiesc reciproc în conformitate cu canoanele moralei creștine. Dintr-o perspectivă etologică, folosind imagini-personaje liniare, O. Nacco a prezentat rolul relațiilor familiale dintre părinți și copii, așa cum ar trebui să fie în varianta ideală a unei familii rusești tradiționale. Subiectul tipizează viața moșierilor din Basarabia țaristă, care, de regulă, transferau pentru vremea iernii întreaga familie în casele lor din oraș.

La fel au procedat și eroii povestirii, moșierii Sumin, în casa cărora se desfășoară acțiunea. În povestirea «Радость Зины» de O. Nacco, evenimentele se desfășoară la un bal de Crăciun pentru copii (!): un brad în ziua de Crăciun la moșierii basarabeni Sumin, care în timp de iarnă s-au mutat la oraș. Balul costumat al copiilor era în toi și în plină splendoare. Până la douăzeci de copii se agitău și dansau în jurul uriașului brad de Crăciun, care fusese deja stins, dar încă împodobit. Toți copiii erau foarte vioi. Doar singura Zinocica, gazda balului,

unica fiică a familiei Sumin, privea totul în jur și toată lumea cu destulă indiferență. Ea are doar nouă ani. Se ocupă de micii oaspeți, dansează cu ei, dar face toate acestea din datorie, fără nici un sentiment de bucurie. Mama iubitoare o urmărește cu îngrijorare și vorbește despre ea cu unchiul ei, un bătrânel, un medic, cu care stă pe o canapea mică într-un colț al sălii. Conform tradițiilor familiilor nobile rusești din secolul al XIX-lea, de Crăciun se obișnuia să se organizeze petreceri speciale pentru copii, pentru care era rezervată „sala” principală a casei. Copiii erau principalii participanți la sărbătoare, în timp ce părinții, ceilalți membri ai familiei și toate rudele, care se adunau de obicei în această zi, îi priveau pe copii dintr-o parte.

Dar numai cei mai bogați și mai rafinați membri ai înaltei societăți puteau să organizeze un bal pentru copii cu toate atributele sale obligatorii. Astfel, balul pentru copii al familiei Sumin a fost organizat în conformitate cu toate canoanele protocolului serios al balurilor: *Anna Ivanovna nu a avut timp să răspundă, deoarece maestrul a dat semnalul de cadril, iar marchizul pudrat, în costumul Ludovic al XIV-lea, a atras-o în dans.* De remarcat, „balul”, ca fenomen, este un element important al culturii estetice a Rusiei țariste. Cultura balului a inclus o varietate de aspecte semnificative ale vieții nobilimii rusești. „Răsfățarea nelimitată”, cu care era înconjurată fiica moșierilor Sumin, îl alarmează pe bătrânul doctor – unchiul stăpânei, care se plânge că astfel își vor nenoroci fiica: *Este adevărat că este singura voastră supraviețuitoare, că este un copil slab și bolnăvicios, că este un mic fenomen în istețimea ei, toate acestea sunt adevărate – eu însumi simt o extraordinară simpatie pentru acest copil, dar totuși nu este rezonabil să-i inoculezi prematur otrava societății pentru toate bucuriile vieții*².

Unchiul o sfătuiește pe nepoată să schimbe radical stilul de viață al fiicei sale și, cel mai important, așa cum s-a obișnuit întotdeauna în familiile rusești, să urmeze morala creștină: *să înceteze să mai păcătuiască împotriva celei de-a doua porunci, făcându-și un idol din această fată.* Zina, o fetiță de 9 ani, cu o față palidă, bolnăvicioasă și ochi mari și negri, este în centrul atenției tuturor. Ea este în centrul atenției rudelor și oaspeților, care o copleșesc cu jucării, iar bona se învârte cu compasiune în jurul ei. Bătrâna, la fel ca și medicul, nu încurajează excesul unor astfel de „răsfățuri” ale copilului: *Doamne! Câți bani risipiți! Oricum nu are nici o plăcere cu jucăriile astea, nu știi unde să le mai pun!* În camera Zinei erau patru dulapuri de sticlă

pline cu jucării: *ce nu mai era în aceste dulapuri! Un întreg magazin de jucării, o întreagă bibliotecă pentru copii! Era și mobilă scumpă pentru copii, pe care stăteau trei păpuși uriașe, aproape la fel de înalte ca Zina, și multe alte jucării mari. În plus, încă de anul trecut avea propria ei ieșire: un cabriolet elegant, câțiva ponei vii și un băiat vizituu³.*

Mai mult, aflăm că Zina a avut profesori în locul unei guvernante, care în mod tradițional i se cuvenea unei fete din cercul ei, lucru de asemenea nemaivăzut și excesiv chiar și pentru o familie basarabeană atât de bogată. Acest subiect a fost rezolvat în conformitate cu canoanele genului. Bătrânul doctor, în scop edificator, i-a spus Zinei o poveste amară despre fata muncitoare și blândă Varea și despre frații ei – niște copii săraci a căror soartă grea s-a sfârșit într-un orfelinat. Situația dificilă a „nefericiților orfani” a determinat-o pe Zina să-și schimbe atitudinea față de viață. Ea a decis să îi ajute pe orfani cu jucării și lucruri și a simțit bucuria în susținerea și compasiunea pentru alții: Zina s-a bucurat de o fericire nemaîntâlnită în viața ei – bucuria celorlalți, singura dintre toate bucuriile pământești care nu lasă niciun regret sau amărăciune în memoria unei persoane.

Eroii O. Nacco apar, în primul rând, ca protagoniști ai unor calități stabile, crescuți și încurajați de un anumit mod de viață, de cotidianul și de moravurile unui sau altui mediu: de moșier sau burghez (ca, de exemplu, în povestirile: «Любовь или сострадание», cu subtitlul «Истинное происшествие офицерской семьи»⁴. «Не в бровь, а в глаз» (expresie idiomatică rusă, însemnând *foarte precis, exact*), introducând cititorul în lumea micilor funcționari⁵. Modelul familiei descrise în povestirile O. Nacco este atât de tradițional, ca și cum ar fi inspirat de „Domostroy”. Conform acestui text din secolul al XVI-lea, familia era un organism unitar: soțul – furnizorul și protectorul, muncea și asigura hrana, soția gestiona gospodăria, iar copiii se supuneau părinților necondiționat chiar și atunci când deveneau maturi. Scriitoarea, ca și cum ar fi ilustrat cartea, care dicta respectarea valorilor tradiționale, de origine rusă, ale instituției familiei⁶.

În perioada interbelică, organizarea dezvoltării etnodemografice a instituției familiale a populației rusești se schimbă complet, ceea ce se reflectă în imaginea de ansamblu atât în structura instituției familiale și a sistemului de relații de căsătorie, cât și la nivelul familiei individuale sau al individului. În perioada țaristă, populația rusă era compusă predominant din burocrăție, ofițeri și nobilime. Reformele

din Basarabia au schimbat radical componența administrativ-funcționărească a populației. Trecerea gestiunii de birou în limba română și rezultatele reformei agrare au schimbat radical tabloul etnic al activităților de muncă. S-a schimbat raportul dintre populația locală urbană și rurală rusă. Din punct de vedere istoric, populația rusă din Basarabia era concentrată în principal în orașe. În perioada interbelică a avut loc o reconfigurare etnică semnificativă în ceea ce privește repartizarea forței de muncă a populației. Dacă în perioada țaristă rușii erau o populație predominant urbană, în 1930 deja 2/3 din ruși erau angajați în agricultură (Скворцова 2009: 132).

În anii 1920, populația rusă din Basarabia, aflată în mijlocul colapsului imperiilor și al prăbușirii grandioase a unei ordini mondiale, a cunoscut un declin radical al statutului său social. Această schimbare de statut social a avut un impact corespunzător asupra condițiilor de formare a climatului sociopsihologic al familiei: spațiul comunicativ și relațiile din interiorul familiei, creșterea și educarea copiilor, precum și natura conflictelor din cadrul familiei. În plus, în anii 1920 situația din spațiul sociocultural al Basarabiei a fost particularizată de prezența unui număr mare de refugiați ruși. Cei mai mulți dintre ei se aflau într-o situație dificilă, ceea ce a sporit simțitor fondul cultural general, dar, ocupați de lupta zilnică pentru supraviețuire, aproape că erau excluși din viața publică. Această situație este ilustrată în proza scriitorilor români⁷, martori oculari ai acestei perioade epice și tragice din istorie. Astfel, de exemplu, Mihail Sadoveanu (1880–1961), un remarcabil romancier român și un extraordinar ziarist și povestitor, într-un ciclu de nuvele despre o călătorie pe „Drumuri basarabene” (1922), descrie familia unei nobile ruse, madame Panina, și casa ei ospitalieră. Povestirea „Un Prinț” este o ilustrare plină de culori a microcosmosului tragic al unei familii de nobili basarabeni aflați într-o ruptură a timpului. Mihail Sadoveanu ne oferă o ocazie unică de a intra în această lume.

Subiectul se desfășoară la „hotarul nistrean al Basarabiei”, în or. Soroca, în vara anului 1919: încă nu demult s-a decis unirea Basarabiei cu România, armata română e cantonată la Nistru, încă este înainte formalizarea juridică a acestui act – ratificarea unirii, urmată, un an mai târziu, de recunoașterea mondială (1920). Dar deocamdată, „societatea rusă basarabeană” a încremenit în „nedumerire și tristețe” (Sadoveanu 1992: 40). Sadoveanu remarcă, că încă recent „personagiile zilei” ruși: „fruntași ai zi-

selor comunale și județene”, ofițeri din garnizoană și „câteva măriri decăzute ale Imperiului”, sunt „rămași în aer” după „cumplita furtună a anului 1917” (Sadoveanu 1992: 40). Ei au încremenit în senzația propriei catastrofe: ne având posibilitatea să treacă de cealaltă parte a Nistrului, „unde s-ar găsi pe un țarm al morții”, dar de asemenea pierduți de această parte, „străini de români și de limba lor”, „se zbat ca niște umbre chineze între două întunericuri, în ultimele răsfrângeri ale unui incendiu (Sadoveanu 1992: 40). Sadoveanu descrie o casă particulară pe Nistru, aflată în proprietatea doamnei Panina. Casa este utilizată și ca un restaurant cu pensiune: „Sub umbră de viță de vie acățătoare, pe un fel de larg cerdac, cu fețe de un alb strălucitor și cu servicii scînteietoare. ...Totul e curat, prietenos, discret” (Sadoveanu 1992: 39). Un personaj de remarcă este chelnerul, cu un aer ce-i aduce asemănare cu filosoful francez Brillat-Savari. Acest tânăr, foarte subtil, care-și exercită meseria cu o „oarecare condescendență”, fumează țigara și „dă mîna cu clienții, schimbă cu ei vorbe amicale”. Precum se adeverește, „e un absolvent al studiilor juridice universitare”. Stăpâna frumoasei case și a livezii îngrijite, care din timp în timp apare printre oaspeți – *madame Panina* – o doamnă frumoasă și înaltă cu „ochi extraordinari, migdalați, mari și languroși”, a aparținut cândva înaltei societăți. „Își vedea moșia în gabrioleță elegantă, trăia într-un palat, își împărțea viața între sezonul de băi și petrecerile de iarnă”. După revoluție, familia sa s-a ruinat complet: „Revoluția a stricat totul. A rămas văduvă, cu copiii de educat, cu greutăți chinuitoare, în vremurile acestea de scumpetie sălbatică, de tulburări, de nesiguranță. Dar îndată după venirea armatei române „și-a pus șorț alb de gospodină și a ieșit în piață să cumpere carne și zarzavaturi, ca să gătească o masă bună pentru cîțiva cunoscuți”. De atunci ea întreține pe terasa casei sale un restaurant de familie confortabil, pentru vizitatorii constanți, din „naufrației Imperiului”, cu prânzuri uimitor de luxoase și cu o atmosferă plăcută dar discret-simandicoase. În organizarea divertismentului pentru oaspeți, stăpâna era asistată de membrii familiei: doi copii, ce cântau române pentru vizitatori, și mama vârstnică, care-i acompania la pian. Casa doamnei Panina – un adevărat colțișor de rai, dar cu o atmosferă plină de un tragism ascuns. Sadoveanu descrie cu măiestrie anumită, cândva însemnată, parte a societății ruse, în momentul căderii vertiginoase a statutului său social: societate rusă, aflată într-o deplină debusolare, social dezintegrată, marginalizată

și lipsită de coeziune socială (Ijboldina 2021: 45-58). „Stau la mese și mesuțe cîteva din personagiile zemstvei comunale și județene, un ofițer, care și-a făcut stagiul în garnizoană, și cîteva măriri decăzute ale Imperiului. Aceștia din urmă păstrează încă un aer de nedumerire și de tristețe. Este o societate de oameni, aruncați la „tărâmul morții” de cumplita furtună a anului 1917. „Îi vezi la grădina publică cu un pahar de bere dinainte, vorbind, comentînd, făcînd conjecturi, și-nsfîrșit încercînd a grăi în limba băștinașilor... Unul a fost ispravnic, altul președinte de zemstvă. Nu le-a mai rămas nimic din aureola fireturilor și a pajurilor imperiale: sînt niște bieți naufragiați; se zbat ca niște umbre chineze între două întunericuri, în ultimele răsfrângeri ale unui incendiu. În pașnica umbră de la madame Panina, oameni de azi, oameni de ieri stau liniștiți în după-amiaza înabușitoare, și absolventul jurist trece printre toți, cu țigara în colțul gurii, împărțind bunătățile pregătite subt ochii cei mari și melancolici ai stăpînei” (Sadoveanu 1992: 40). Deosebit de clar debusolarea socială se manifestă în descrierea meniului cu adevărat rusec al mesei de prânz: „Pentru cine nu știe, e necesar să spun că o masă, după moda rusească, la nobila noastră amfitrionă, cuprinde două părți: zacusca și masa propriu-zisă. Zacusca e o gustare, un aperitiv. Domnul jurist așează delicat dinainte-ți unt, brînzeturi, mezeluri, măslin, sardine și batog ș-o sticlă de rachiu în care plutesc fire lungi și încîlcite de coajă de portocală... Guști din toate aceste felurite bunătăți și bei nu numai un păhărel de rachiu foarte tare, – ci un număr de păhărele, care mie mi s-a părut cam arbitrar. Interesant este că toți din juru-mi, de fiecare dată, au acru că beau primul păhărel, așa privesc licoarea c-un fel de mirare și se firitisesc unul pe altul cu gravitate... După o lungă și copioasă zacuscă, – domnul cu țigara în colțul gurii aduce sticle de vin alb și negru, vase cu gheață, alte tacîmuri de argint, farfurii de porțelan, și anunță menuul c-o voce mișcată. E tot ce face mai bun și mai delicat madame Panina... In adevăr, de la supă cu pateuri fine pînă la înghețată, întregul prînz pare o protestare împotriva lipsei și o revanșă împotriva bucătăriei democratice, în mare cinste după anii teribili” (Sadoveanu 1992: 40). Pe fundalul acestui ospăț apare chipul fantomatic al familiei nobile ruse, familia doamnei Panina, un chip al trecutului. „Toată lumea e mulțumită; toate privirile se întorc cu recunoștință spre sanctuarul nobilei reprezentante a zilelor de ieri. O cucoană bătrînă deschide o pianină și cîntă, întovărășită de vioara unui tînăr profesionist, cîteva bucăți din timpurile

burgheziei. Recunosc, între altele, un vals de Ivanovici... într-o pauză, intră în cerdac și doi copii ai gazdei: Mișa gimnazist tinerel, cu botforași lustruiți și tunica strânsă-n centură, – și-o mărunțică barișnia, puișor de femeie blondă, albă, vapoasă și zîmbitoare... Amîndoi trec pe la piano – și cîntă cîteva dulci și pătrunzătoare melodii din vremurile fericite. Subt degetele lor notele au un accent de adevăr și de tragic. Oaspeții privesc adînc mișcați și tăcuți pe acești copii ai dezastrului, pe cînd madame Panina o gîcesc – își șterge lacrimile alături, în umbra unei odăiți...” (Sadoveanu 1992: 41).

Valorile familiale, obiceiurile, tradițiile și morala s-au transformat sub influența mentalității istorice. Relațiile copil-părinte și cele conjugale, formate în „epoca țaristă” și sub influența mentalității rusești, s-au păstrat în Basarabia în această perioadă politică, apoi s-au nivelat treptat și s-au năruit în perioada ulterioară – interbelică. Acest lucru este clar vizibil în singurul roman al lui Gheorghe Bevilconi «Последний лишний человек» („Ultimul om de prisos”)⁸, scris în limba rusă. „Romanul”, al cărui cadru nu este limitat de autor, este o operă literară foarte complexă din punctul de vedere al genului, care reflectă întreaga viață sau cea mai importantă și interesantă epocă din viața unui individ, a unei familii, a unei clase de oameni, a unei întregi societăți.

Narațiunea prezintă o cronică de familie în genul eseului, care se caracterizează printr-un moment filosofic, publicistic și o manieră liberă de a povesti, reflectând retrospectiv, printre altele, viața unei familii basarabene. Valorile, obiceiurile, tradițiile și moravurile unei familii caracteristice aparte (o familie de „naționalitate basarabească”, adică a moldovenilor rusificați), care trăiește în tradițiile unei familii nobile, patriarhale rusești, dar cu specific etnic moldovenesc. Până la sfârșitul perioadei interbelice, în anii 1930, trebuie precizat că populația rusă din Basarabia a fost asimilată treptat într-o singură comunitate socioculturală românească în mediul local (Basarabia). Acest lucru afectează în mod direct particularitățile de dezvoltare a institutului familiei. Familia rusă este atrasă spre modelul familiei tradiționale românești, datorită unității legăturilor sociale, definite de modul de viață, de sistemul comun de valori și idealuri, de necesități și interese⁹.

În perioada sovietică, modul tradițional de viață familială, care a dominat în familia rusă din Moldova atât în perioada țaristă (după modelul familiei mari tradiționale rusești), cât și în perioada inter-

belică (după modelul familiei tradiționale românești), a fost înlocuit cu un alt tip, cu așa-numitul mod „contemporan” de viață familială¹⁰. În perioada postbelică, conceptul de familie rusă și sovietică s-au apropiat, practic contopindu-se. Familia rusă coincidea astfel cu idealul sovietic al familiei. Cercetătorii identifică cele mai caracteristice trăsături socioetnice ale instituției familiei în RSSM. Principala trăsătură distinctivă a instituției familiei rusești în RSSM a fost stabilitatea relațiilor familiale. Potrivit rezultatelor Recensământului Populației din 1970 (Vol. 2, p. 266), RSS Moldovenească se remarcă prin cele mai mari rate de căsătorie din URSS.

În perioada sovietică a apărut o imagine generală a căsătoriilor moldovenești și rusești, între care practic nu existau diferențe semnificative. În RSSM, în această perioadă au fost dezvoltate și introduse în mod activ noi norme și valori morale, care le-au înlocuit pe cele anterioare. A avut loc o devalorizare a normelor morale, a valorilor tradiționale, care puteau fi ignorate în raport cu „dușmanii”, „cei străini ideologic”, chiar dacă erau membri ai familiei. Familia trebuia să fie adaptată la sarcinile statului totalitar. Adesea, narațiunile ideologice care transpuneau principalele valori ale familiei sovietice erau impregnate de formalism și propagandă¹¹. Toate acestea reflectau problemele crescânde din sfera socioculturală. În mod special, acest tablou, astfel constituit, este dezvăluit în textele de ficțiune. În opinia noastră, operele femeilor romanciere reflectă lumea valorilor familiale ale familiei rusești (sovietice) în modul cel mai sugestiv. Acest lucru poate fi confirmat în mod explicit de exemplul romanului «Полынь – вдовья трава» (1964) al scriitoarei ruse Lidia Mișcenko (1924–1975)¹², care reflectă o imagine a relațiilor extraconjugale ale președintelui de colhoz Cosma Josan cu medicul veterinar, văduva Olga Morozova, care iese în afara tiparului „ideologiei familiei sovietice”. Pentru cititorul contemporan, detașat de formalismul epocii sovietice, tocmai nerespectarea acestui principiu fundamental în romanul «Полынь – вдовья трава» constituie un tablou axiologic, ca urmare, conform legilor silogismelor consecutive, însăși construcția situației și a sistemului de imagini este compromisă, contrazicând, în acest caz particular, criteriile elementare, obligatorii pentru modelul sau pur și simplu pentru structura artei realiste (Ijboldina 2022: 77-79).

Același lucru este valabil și în lumea artistică a eroinelor din romanul «Развод» (1980) al Lidiei Latieva, care trăiesc la Chișinău, în epoca „socialis-

mului dezvoltat”, toate coliziunile lor fiind legate de problemele morale și etice ale familiei. Romanul descrie ocupațiile casnice zilnice ale femeilor emancipate moderne prin intermediul istoriilor vieții a trei cupluri diferite. Sunt schițate detaliile efemere ale destinelor lor. Istorii foarte personale, în care relațiile de familie depășesc valorile familiale conservatoare, tradiționale. După cum scria eminentul scriitor și critic literar Constantin Șișcan¹³, această literatură este valoroasă pentru că este o excepție de la fluxul general al literaturii sovietice (care, după cum știm, confirmă regula): „Problemele familiale și casnice, relațiile de gen, în perioada sovietică au fost exilate din cărți. Se pretindea că nu aveam «sex», dragostea «ilicită» (față de un bărbat sau o femeie căsătorită) era respinsă. Ceea ce i s-a permis lui L. Tolstoi («Анна Каренина»), А. Островски («Гроза»), sau М. Шолохов («Тихий Дон») nu era de salutat în operele scriitorilor contemporani. Iubirea „ilicită”, care nu era încurajată nici în perioada țaristă, în condițiile realității sovietice a căpătat chiar o anumită nuanță de iubire interzisă, adică genul de iubire care era inevitabil pedepsită („excludere din partid” și alte sancțiuni). Scriitorul nu mai era publicat, cenzura îi radia numele din toate edițiile” (Шишкан 2010: 93-94). Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că universul artistic al prozei feminine din RSSM privind sistemul valorilor familiale se situează în sfera sistemului tradițional al valorilor familiale (atât rusești, cât și moldovenești) în cadrul „familiei contemporane”.

La etapa actuală de dezvoltare a instituției familiei pe durata existenței statului independent al Republicii Moldova (din 1991), în special în ultimele decenii, politica familială a suferit schimbări semnificative. Dezvoltarea sistemului de valori familiale în societatea moldovenească a suferit metamorfoze notabile. La sfârșitul secolului XX – începutul secolului XXI au avut loc schimbări obiective în sfera căsătoriei și a familiei, care au afectat întreaga „comunitate occidentală”. Au apărut noi structuri familiale, au fost redistribuite accentele în îndeplinirea funcțiilor sociale și individuale de către comunitatea familială. Are loc un proces de transformare a societății în ansamblu într-o nouă calitate socioculturală. A avut loc o tranziție de la un tip de societate la altul. În contextul tendințelor general europene, Republica Moldova se dezvoltă în cadrul societății de tip postindustrial. Transformările care au avut loc în 1990 au dus la schimbări demografice fundamentale. Din cauza proceselor de migrație intensă, populația Republicii Moldova a scăzut. În special

a scăzut numărul populației rusești (de 1,7 ori). O diminuare atât de vizibilă a fost determinată de migrațiile acestora în afara țării, de procesele de transformare etnică, când unii ruși, în special în familiile mixte din punct de vedere național, și-au schimbat identitatea etnică, precum și de procesele de depopulare (Остапенко, Субботина 2011: 61-71).

Unii cercetători remarcă faptul că, „comportamentul demografic” al rușilor din Republica Moldova diferă semnificativ de comportamentul lor în condițiile fostei RSSM. Instituția familială a populației rusești din orașe funcționează, în principal, în făgașul tradițiilor societății moderne moldovenești, datorită numărului mai mare de căsătorii interetnice, în principal cu moldoveni. Mai mult, tinerii ruși din căsătoriile mixte au dorința de a alege naționalitatea non-rusă pentru copiii lor, ceea ce demonstrează prezența unei atitudini de asimilare naturală.

Cu toate acestea, la nivel axiologic, literatura rusă contemporană din Republica Moldova prezintă principalele trăsături etice ale familiei rusești, orientările sale morale formate de-a lungul secolelor anterioare. Este vorba de păstrarea valorilor familiale tradiționale (de bază) ale familiei rusești, atitudinea respectuoasă față de patrie, fidelitatea față de strămoși, condiționarea religioasă. Toate aceste aspecte sunt bine vizibile în câmpul artistic al scriitoarei ruse contemporane Tatiana Voloșina-Orlova¹⁴. Pentru a aprecia pe deplin universul artistic al Tatiane Orlova, este nevoie de un cititor format, care să înțeleagă contextul în care există personajele povestirilor sale, o înțelegere a mediului etnosocial care s-a dezvoltat în spațiul urban din Republica Moldova de-a lungul mai multor generații. Tramele povestirilor conțin schițe morale, care denotă tendințele relațiilor de familie, în spatele cărora se pot citi particularitățile și problemele socioeconomice și etnodemografice actuale ale Republicii Moldova: inegalitatea socială, scăderea intensității căsătoriilor, răspândirea uniunilor consensuale, instabilitatea căsătoriilor etc. Iată, de exemplu, cum valorile familiei sunt dezvăluite prin problematizarea relațiilor de familie în povestirile-schițe.

– Problema relației „mamă-fiu” și a dezechilibrului social în povestea «Адам» (Волошина-Орлова 2017: 9). Mama își crește singură fiul în condiții sociale dificile, trăiește doar pentru el, nemaivând soț. Iar fiul s-a născut aproape prin miracol, dacă nu ar fi fost vorba de suma de bani pe care a trebuit să o lase într-o clinică scumpă. Și-a numit fiul după străbunicul ei, Adam. L-a crescut singură și a visat că va deveni inginer ca bunicul său. Dar

Adam, de îndată ce a împlinit 18 ani, s-a dus să studieze pentru a fi bucătar și și-a schimbat numele pe care-l ura.

– Problema relațiilor „mamă-fică”. Tema eternă a contradicției între generații în povestea «Жареный август» (Волошина-Орлова 2017:102). Insuperabil de pustiitor și de singuratic a devenit spațiul de viață al Laurei, când fiica ei, Ivina, s-a îndepărtat de ea. „Relația cu fiica ei nu decurgea bine încă din copilărie. Ivina simțea că mama ei o presează, punând-o să facă lucruri absolut imposibile”. Mama nu-și înțelegea fiica, o considera capricioasă, nesuferită, indiferentă. Fiica ura educația severă a mamei sale, vocea ei aspră, cicăleala ei constantă. Dar când au început să trăiască separat, amândouă s-au trezit cufundate în vidul pierderii unei persoane dragi, amândouă s-au simțit nefericite.

– Problema „nelegitimității”, în povestea «Зайчик» (Волошина-Орлова 2017:11). Eroina povestirii nu a avut relații pe termen lung cu bărbații (toți îi spuneau Iepurașul), dar mai multe de scurtă durată, cam de același tip, precum se părea că ar conveni unei femei moderne. Ea iniția noi și noi relații, dar destul de rapid rămânea singură.

– Problema dependenței sociale a unei femei în relația de familie „soț-soție” în povestea «Миряна» (Волошина-Орлова 2017:17). Dependența socială este clar trasată într-o schiță morală, fiind conturate tendințele relațiilor de familie. Mireana este o femeie matură de 37 de ani. Cu îndrăzneală face cunoștință cu un bărbat în fața bisericii, în noaptea de Paște, pentru că este disperat de nefericită. Ea este singură – divorțată. „Fostul ei soț are o rețea de case de amanet în oraș și un Lexus”, iar ea locuiește într-o clădire de tip hrușciovistă cu cinci etaje, care „miroase a urină și a umezeală”. Este șomeră: „Crezi că e ușor să lucrezi într-o pizzerie cu fete minore din sate?” Noul ei iubit nu este ca soțul ei zgârcit, „nu este milionar, dar are două tarabe la «Pticika» (piață multifuncțională, fosta de păsări și animale). El vinde telefoane”. Tânăra și frumoasa femeie se bucură de atenția bărbaților, care însă, nu o prețuiesc. Este total dependentă de fostul ei soț, care are mijloacele de a-i manipula viața, asta fiind o dependență socială: are o fiică de șase ani, dar copilul a fost lăsat de instanță cu fostul soț, datorită banilor acestuia.

– Probleme ale familiilor mixte. Probleme ale emigrării populației ruse. Probleme ale legăturilor socioculturale între zonele urbane și rurale. Toate acestea se întrepătrund în povestea «Вкус белого» (Волошина-Орлова 2017:116), în care sunt rela-

ționate două subiecte: povestea lui Dan, un moldovean care își regretă dragostea pierdută, și a Katei, a unei fete de etnie rusă. Dan, mai întâi căsătorit cu o rusoaică și apoi despărțit de ea din cauza unei căsnicii eșuate și a unei distanțe insurmontabile, este profund nefericit și, în disperarea de a nu avea posibilitatea de a zbura la Moscova la înmormântarea soției sale, face cunoștință cu Katia, care, precum majoritatea tinerilor ruși, intenționa să plece spre o altă viață, transferându-se la o altă universitate. Părinții îi cumpăraseră deja un bilet de avion, dar ea căuta disperată posibilitatea de a rămânea, crezând că își va putea realiza planurile în țara natală. Moartea tragică a fostei soții a lui Dan, care a servit ca o verigă de legătură între cele două subiecte, s-a dovedit a fi o nouă oportunitate pentru Katia. Ea i-a oferit lui Dan biletul ei de avion spre Moscova, unde Dora murise într-un accident.

– Problema singurătății bătrânilor din Republica Moldova, ai căror copii sunt plecați în alte țări „la muncă”, în povestea «Кухонька» (Волошина-Орлова 2017:141). Această povestire dezvăluie atitudinea față de vecini, ca față de rude (vecinii sunt membri ai familiei), tipică pentru populația urbană rusă din epoca sovietică. Aici se manifestă tradițiile originale ale „familiei mari” rusești. Eroina este o pensionară în vârstă, o fostă doctoriță. „Dimineața pregătesc prânzul, contactez prin telefon Italia, Portugalia și Anglia, unde locuiesc copiii și nepoții mei”. O femeie de serviciu cunoscută se plimbă prin curte purtând cercei de chihlimbar dăruiti cândva de studenți – „până la pensie a predat muzica”. O vecină își împărtășește necazurile: soțul ei a părăsit-o. Seara, un alt vecin intră în casă – „un bărbat de la subsol, cred că îl cheamă Edward”, – și îi cere un leac pentru durerea de cap. Se dovedește că este inventator „și chiar și-a susținut teza, dar fiica lui l-a dat afară din casă”. Trece pe la ea și fetița unui vecin, pe care o hrănește cu prânzul și îi citește o poveste. De câteva ori pe zi coboară în curte pentru a hrăni o întreagă hoardă de pisici – „un râu maro și gri cu mustăți”. Instalarea interfonului devine o adevărată nenorocire pentru ea, după care oaspeții nepoftiți au început să vină rar: „Seara pot fi singură și rece în bucătăria mea mică, întind mâna în gând spre cei pe care îi iubesc și, deodată, simt că Domnul ajunge la mine” (Волошина-Орлова 2017:144).

Povestirile T. Voloshina-Orlova din seria «Земля моих предков» descriu tradițiile conservatoare ale familiei urbane rusești din Chișinău. Spre exemplu, în povestirea «В парке Чаир...», unde buni-

cii întocmesc un arbore genealogic pentru nepoții lor, pentru ca aceștia să cunoască istoria familiei (Волошина-Орлова 2017:152). În care relievele de familie sunt transmise din neam în neam ca amintire a unor evenimente semnificative din viața strămoșilor. Amintirile bunicilor sunt un „roman alb-negru de fotografii”. Bunica Olea a fost evacuată, ajungând „în orașul nostru sudic”. Străbunicul a luptat în război, a murit la vârsta de 25 de ani: „În visul meu am auzit zgomotul mișcării șenilelor de tancuri pe noroiul de primăvară” (Волошина-Орлова 2017:153). Multe în această generație sunt legate de război, de prieteni și rude care au murit. Aceasta este o parte importantă a istoriei familiei: „Aceasta este prima mea dragoste”, spune bunica mea, „Lionea, un băiat foarte frumos. Fratele lui mai mare a fost ucis în primele zile ale războiului”.

Am încercat să aflu când s-a îndrăgostit bunica mea de bunicul meu, care este istoria iubirii lor. Bunica povestește istoriile adevărate ale vieții de familie, în care au existat și „telefoane și scrisori de la o altă femeie”, în care toate problemele au fost lăsate deoparte de dragul familiei, „de dragul copiilor”. În povestirea «Земля моих предков» (Волошина-Орлова 2017:156) familia este prezentată ca o sărbătoare. Lumea de basm a familiei este imprimată în memoria copilului. O sărbătoare de Anul Nou, pentru care mama și cele două bunici coc brișe: „Lap-lap-lap”, – sunt bunicile care modelează mici turte, mama le unge pe fiecare în mijloc cu unt”. Unde în cameră se așează o masă imensă și se așteaptă oaspeții. Copiii se ascund sub această masă într-o gașcă veselă: „Noi și picioarele participăm la sub masă. Picioarele sunt ca niște oaspeți”. O familie se adună în jurul mesei: „Iar frățiorul meu mai mic bate din toată puterea lui cu o lingură uriașă de lemn peste masă și strigă «pra-pra-pra!», transmițând salut pentru cei prin care am venit noi toți”. Universul artistic în câmpul narativ devine dramatic atunci când familia numeroasă începe să se stingă (povestirea «Милая моя») (Волошина-Орлова 2017:159). „Bunicul a fost primul care a plecat. Fără el, toată lumea a început să fie tăcută, conversațiile au devenit negrăbite și îngândurate”. Dar în familie era încă sărbătoare: „Sărbătoarea continua să calce stângaci pragul, ca tinerețea într-un om ce îmbătrânește”.

Teoria axiologică a culturii, spre deosebire de multe alte abordări culturologice, ne permite să observăm cultura din interior. Din perspectiva valorilor culturale, putem vedea viața noastră personală și social-istorică din interior, adică în mod

dezinteresat și imparțial¹⁵. Sarcina noastră este de a observa valorile familiale ale familiei rusești în perspectiva istorică a secolelor XIX–XXI, în condițiile unei Moldove diverse din punct de vedere etnic, pentru a ne da seama de contribuția și importanța culturilor etnice aparte în sistemul general al patrimoniului cultural. Tema familiei este una dintre temele principale atât în literatura mondială, cât și în cea rusă, care a creat un model tipic de familie de-a lungul timpului. Studiul valorilor familiale ale populației ruse în baza materialelor din proza artistică a scriitorilor autohtoni din Republica Moldova (ruși, moldoveni, români) permite construirea unor imagini tipologice ale familiei plasate în spațiul urban și oferă posibilitatea de a identifica trăsăturile naționale și regionale ale transformării instituției familiei.

Seria reprezentativă de materiale artistice selectate ca bază de cercetare demonstrează influența asupra valorilor familiale a unor factori precum apartenența etnică, religia și confesiunea, obiceiurile familiale și tradițiile culturale naționale, care impun o anumită amprentă asupra sistemului de viziuni umane. Studiul acestei problematice pe exemplele de literatură artistică prezentate ne permite să aprofundăm înțelegerea stării actuale a instituției familiei în Republica Moldova, să evidențiem principalele caracteristici și tendințe ale acesteia.

Note

¹ Principala trăsătură definitorie a genului unei astfel de povestiri este realizarea moralei creștine, care se exprimă în atmosfera emoțională generală a operei impregnată de dragoste.

² Накко О. 1913. Бессарабские очерки и рассказы. Одесса, с. 445.

³ Ibidem.

⁴ Накко О. 1897. Любовь или сострадание. În: Бессарабский Вестник, № 65, с. 2-3.

⁵ Накко О. 1913. Бессарабские очерки и рассказы. Одесса, с. 463.

⁶ Ijboldina I. 2021. Valorile și caracterul relațiilor în familiile populației ruse din Basarabia secolului al XIX-lea (mărturia surselor literar-artistice). În: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. 30. Chișinău p. 141–148.

⁷ Mihăescu Gib. I. 1933. Rusoaica. Bordeiu de pe Nistru al locotenentului Ragaiac; Sadoveanu M. 1922. Drumuri basarabene. București.

⁸ Romanul scris de Gh. Bezviconi în anii 1952–1954 la București a fost publicat ținând cont de adaosurile și corectările făcute de autor în 1963 (manu-

scrisul se păstrează astăzi la Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, fond 983, dosar. 1, un. 6) în revista „Кодры”, 1990, nr. 9–12.

⁹ În perioada interbelică, în România, nunta era precedată de cunoașterea tinerilor, după care părinții se puneau de acord asupra zestrei, urmată de o logodnă de trei-patru săptămâni, abia apoi urma înregistrarea căsătoriei civile și religioase și nunta. Uniunile matrimoniale erau de obicei încheiate în cadrul aceluiasi grup socioprofesional. Se adăugau garanții de moralitate și decență, pe care mireasa trebuia să le dovedească. (Un certificat de onoare era eliberat de către cei cinci capi de familie din localitatea de reședință a miresei, iar onoarea acesteia trebuia confirmată de către primar și de șeful poliției locale. Părinții miresei trebuiau, de asemenea, să prezinte un certificat de onoare).

¹⁰ Până în 1917, funcțiile de înregistrare a actelor de stare civilă în Basarabia, ca parte a Imperiului Rus, erau îndeplinite de Biserica Ortodoxă Rusă, care ținea o evidență la scară largă în acest scop. Aceasta era realizată de clerul parohial, cancelariile consistoriale și consiliile duhovnicești (totul era înregistrat în registre metrice). Deci, după formă, căsătoria avea un caracter religios.

¹¹ Почепцов Георгий. СССР: соцреализм как советский нарратив. / USSR: Socialist Realism as a Soviet Narrative. <http://hvylyya.net/analytcs/society/sss-rsotsrealizm-kak-sovetskiy-narrativ.html> (vizitat 10.06.2023).

¹² Lidia Mișcenco (1924, Ucraina – 1975, Chișinău) – scriitoare, scenaristă. A participat la Marele Război pentru Apărarea Patriei, iar după încheierea acestuia s-a mutat la Chișinău. În 1962 a absolvit Cursurile superioare de literatură de la Moscova. Și-a început activitatea literară din 1951 în cadrul Secției scriitorilor ruși din RSSM, membră a Uniunii Scriitorilor din RSSM. A scris proză și scenarii pentru studioul cinematografic „Moldova-film”. Lidia Mișcenco a fost soția scriitorului G. Meniuc.

¹³ Constantin Șișcan (1933, Chișinău – 2018, Chișinău) – poet, scriitor și critic literar rus din Republica Moldova.

¹⁴ Tatiana Voloșina-Orlova (1984, Chișinău) – scriitoare, poetă rusă. Membru al Asociației Scriitorilor Ruși din Republica Moldova.

¹⁵ Вьжлецов Г. П. Аксиология культуры на рубеже веков. În: Международный журнал исследований культуры, 2016, № 2 (23), с. 16.

Referințe bibliografice / References

Gagauz O. 2012. Familia contemporană între tradițional și modern. Chișinău: Tipogr. Sirius.

Ijboldina I. 2021. Valorile, obiceiurile, tradițiile și moravurile de familie ale populației ruse din Basarabia interbelică în literatura română. În: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XXX, p. 141-149.

Ijboldina I. 2022. Universul valorilor familiale în proza feminină din Moldova Sovietică: narațiunea socială și intenția autorului. În: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XXXII, p. 116-125.

Sadoveanu M. 1992. Drumuri basarabene. București: SAECULUM.

Абакумова-Забунова Н. 2006. Русское население городов Бессарабии. Кишинев: Business-Elita. / Abakumova-Zabunova N. 2006. Russkoe naselenie gorodov Bessarabii. Kishinev: Business-Elita.

Безвиконный Г. 1990. Последний лишний человек. În: Кодры, № 9, с. 27-41. / Bezvikonnyi G. 1990. Poslednij lishnij chelovek. In: Kodry, no. 9, s. 27-41.

Безвиконный Г. 1990. Последний лишний человек. În: Кодры, № 10, с. 118-138. / Bezvikonnyi G. 1990. Poslednij lishnij chelovek. In: Kodry, no. 10, s. 118-138.

Безвиконный Г. 1990. Последний лишний человек. În: Кодры, № 11, с. 68-104. / Bezvikonnyi G. Poslednij lishnij chelovek. In: Kodry, no. 11, s. 68-104.

Бессарабский вестник. 1897–1899. Кишинев. / Bessarabskij vestnik. 1897–1899. Kishinev.

Волошина-Орлова Т. 2017. Вариации солнца: рассказы и миниатюры. Кишинев: Metrompas. / Voloshina-Orlova T. 2017. Variacii solnca: rasskazy i miniatiury. Kishinev: Metrompas.

Латьева Л. 1980. Развод. Кишинев: Картия Молдовеняскэ. / Lat'eva L. 1980. Razvod. Kishinev: Kartia Moldoveniaske.

Мищенко Л. 1967. Польнь – вдовья трава. Кишинев: Картия Молдовеняскэ. / Mishchenko L. 1967. Polyn' – vdov'ia trava. Kishinev: Kartia Moldoveniaske.

Накко О. 1913. Бессарабские очерки и рассказы. / Nakko O. 1913. Bessarabskie ocherki i rasskazy.

Остапенко Л. В., Субботина И. А., Нестерова С. Л. 2011. Русские в Молдове. Двадцать лет спустя... Этносоциологическое исследование. Москва: ИЭА РАН. / Ostapenko L. V., Subbotina I. A., Nesterova S. L. 2011. Russkie v Moldove.

Dvadcat' let spustia... Etnosociologicheskoe issledovanie. Moskva: IEA RAN.

Скворцова А. Ю. 2002. Русские Бессарабии: опыт жизни в диаспоре (1918–1940). Кишинев: Pontos. / Skvorcova A. Iu. 2002. Russkie Bessarabii: opyt zhizni v diaspore (1918–1940). Kishinev: Pontos.

Шишкан К. 2010. «Запретная» любовь в творчестве Лидии Мищенко. În: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. VIII, p. 93-94. / Shishkan K. 2010. «Zapretnaia» liubov' v tvorchestve Lidii Mishchenko. In: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. VIII, p. 93-94.

Irina Ijboldina (Chișinău, Republica Moldova). Cercetător științific, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Ирина Ижболдина (Кишинев, Республика Молдова). Научный сотрудник, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Irina Ijboldina (Chisinau, Republic of Moldova). Researcher, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: ijboldinairina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1136-0082